

Wandelen en fietsen langs de dijkwegen van de Doelpolder

Dijken rond het 'Landt van den Doel'

Rond 1200 - de zee kwam toen tot tegen Kieldrecht - wonnen monniken een stuk land midden in de Schelde. De 'zeedijk' en de contouren van het eiland Doel zijn tot vandaag duidelijk te zien. We verkennen ze via een wandelroute én een fietsroute.

De inpoldering, een duizendjarige strijd

Wie wil weten hoe het gebied tussen Doel, Kieldrecht en de Westerschelde er in de eerste tien eeuwen van onze tijdsrekening uitzag, moet een kijkje nemen in het Verdrongen Land van Saaftinge. Enig 'land' was er niet, wel een uitgestrekt menggebied tussen land en zee. Schorren en slikken, hier en daar een eilandje, en daartussen een wirwar van geulen en kreken waarlangs de zee tweemaal per dag binnendrong.

Al in de vroege middeleeuwen probeerden mensen hier en daar een stukje land te winnen. De eerste echte inpoldering kwam er rond 1200, toen monniken onder impuls van de graaf van Vlaanderen het gebied binnetrokken. Rond 1260 bestond er al een Doelpolder. In 1567 had die ongeveer de vorm die we vandaag kennen, en in 1570 was de hele hoek van de bocht van Bath, het Verdrongen Land van Saaftinge inclusief, ingepolderd tot één aangesloten land.

Maar elke stormvloed betekende een risico en de *Hont*, zoals de Westerschelde toen heette, heroverde regelmatig de gewonnen gebieden. In de nacht van Allerheiligen 1570 waarde een woedende stormvloed over de Hont. Saaftinge en grote delen van de polder kwamen onder water te staan, maar begin 1571 waren de meeste dijken al hersteld.

De meest drastische overstroming werd in 1584 veroorzaakt door de Antwerpenaars. Om hun stad voor de Spaanse legioenen te behoeden, staken ze de dijken van Saaftinge door. Dorpen als Namen en Saaftinge gingen in de golven ten onder en kwamen nooit meer boven. Op de kaart van Sanderus (*Flandria Illustrata* uit 1614) is te zien hoe een geul van zowat 1 km breed, het land ter hoogte van Saaftinge indrong. De schorren en slikken reikten tot Kieldrecht. Het *Landt van den Doel* was een eiland, van Kieldrecht gescheiden door een bevaarbare kreek. Het eiland Oude Doel was alleen door een dijk verbonden met de Doelpolder.

Pas tijdens het Twaalfjarig Bestand (1609-1621) kon men aan een voorzichtig herstel beginnen. In 1613 waren de dijken van de Doelpolder hersteld, de huidige Zoetenberm dateert uit die tijd. In het noorden sloot de Luyspolder, de huidige Prosperpolder, erbij aan. In het zuiden vormden ook de St-Annepolder en de Ketenisepolder (rond Liefkenshoek) een geheel met Doel. Maar tussen dit eiland en Kieldrecht gaapte een brede vlakte waar de zee meester was.

Met de aanleg van de Kalloepolder in 1653 en de Oud-Arenbergpolder in 1688 kreeg de zuidkant van het eiland weer een verbinding met het 'vasteland'. Een eeuw later volgde de Nieuw-Arenbergpolder (1783). Pas toen halfweg 19de eeuw (1847) de Prosperpolder ingedijkt werd en in 1907 de Hedwigepolder erbij kwam, zat Doel weer helemaal aan het Waasland vast.

Wandelroute

Route: *U kan uw wagen achterlaten op de Schelgedijk. Volg het geasfalteerde pad op de dijk in noordelijke richting, d.i. weg van de kerncentrale. U passeert het haventje van Prosper. Net voor de betonnen toren van de Schelderadarketen, weg nemen die links van de dijk afgaat en op een lagere dijk landinwaarts (Hedwigewijk) terecht komt.*

De **Schelgedijk bij Oude Doel (punt 3)** heet vanouds *zeedijk*. Twee eeuwen geleden lag de grens van de stroom immers nog 6 km westwaarts, bij Kieldrecht, en lag deze plek midden in ... de zee. In de middeleeuwen was Oude Doel zelfs een apart eiland, het werd pas in 1567 bij Doel ingepolderd. Deze is een goede plek om het voormalige *eiland Doel* te overschouwen. Met de rug naar de Schelde, zie je rechts voor de dijk van Oude Doel, het noordelijkste punt van het eiland. Hij is een onderdeel van de Doelse polderdijk, wijd en zijd bekend als de *Zoetenberm*. Als u hem met de ogen meevolgt, ziet u hoe hij naar het zuiden afbuigt. Tussenin ligt de vruchtbare polder van het *Landt van den Doel*. Rechts van deze dijk was het 200 jaar geleden nog water en schorren.

Links van u, in de richting van de kerncentrale, ziet u nog de oude *zeedijk*. Hij is lager dan de nieuwere dijk op Deltahoogte, dicht bij de Schelde. Tussen beide ziet u het - nu opgespoten - Paardenschor.

Wij trekken nu over de massieve Schelgedijk richting Nederland. Links krijgt u een mooi zicht op de Zoetenberm, die afgesloten is en als weide gebruikt wordt. De vette gronden die u links ziet behoren tot de

Prosperpolder, nauwelijks anderhalve eeuw oud. Zeven eeuwen geleden was hij al eens ingepolderd, en heette toen *Luyspolder*, maar na stormvloedend palmde de rivier hem weer in. Buitendijks krijgen we een zicht op de Schorren van Oude Doel, een natuurreservaat van 51 ha. Het brakwatergebied loopt regelmatig onder water, goed voor een heel specifieke flora. Bij het idyllische **getijdenhaventje van Prosper** krijgt u er nog een breder zicht op. De rivier is hier bij vloed anderhalve km breed. Af en toe schuift een reuzeschip voorbij. Ter hoogte van de **Schelderadartoren (punt 4)** ziet u recht voor een ijzeren grenspaal op de dijk: daar begint Nederland. U ziet hoe de zeedijk een scherpe bocht naar links maakt. Daarachter liggen het Verdrongen Land van Saftinge en de bocht van Bath.

Route: *Volg het graspad bovenop de dijk. Na een goeie km kruist een kasseiweg de dijk, RD blijven volgen. Even voorbij grenspaal 269B, aardeweg die links de dijk afgaat nemen. Beneden LA gracht over en aardeweg volgen. Bij asfaltweg even LA (Hertog Prosperstraat) en ter hoogte van kerk van Prosper RA (St-Engelbertusstraat).*

De **Hedwigedijk** werd in 1846 aangelegd door hertog Prosper van Arenberg. 't Is één van de weinige in de Scheldepolders met een openbare weg die niet verhard is geworden. Dank zij de parallelwegen naast de dijk is deze grasweg in uitstekende wandelstaat. De vierdubbele populierenrij maakt hem bijzonder schilderachtig.

Tot 1907 was de Hedwigedijk zelf de zeedijk, want de Hertogin Hedwigepolder rechts is pas toen op de zee herwonnen. U ziet de percelen, de afwateringsgrachtjes en de grote gracht die hem helemaal omgeeft. Links krijgt u een zicht over de **Prosperpolder**. U herkent o.m. de St-Antoniushoeve, de St-Jozefshoeve en het huizenrijtje van Oude Doel op de Zoetenberm. De Vlaamse regering wil van deze polder een "agrarisch gebied met speciale natuurwaarden" maken, als compensatie voor de natuur die rond Doel vernietigd wordt. De velden moeten dan wijken voor kreken en natte weilanden.

We steken een *opril* over, een mooie kasseiweg die de dijk schuin kruist (**punt 5**). Verderop stoten we op grenspaal 269B, uit 1905, en treden even Nederland binnen. Links liggen een paar zeer mooie natte weiden met veel watervogels.

Bij de volgende *opril* verlaten we de dijk. Recht voor ziet u het Nederlandse Prosperdorp, links duikt het kerkje van het Belgische Prosper op. Als u op de Hertog Prosperstraat komt, ligt voor u de majestueuze Prosperhoeve, één van de vier hoeven die Hertog Prosper na de inpoldering in 1846 liet bouwen. Toen er nog geen dorp was, werd hier de mis gelezen. Het vierkante complex heeft een mooi woonhuis, verschillende schuren en een maalterij, en is beschermd.

Route: *Bij de kerk van Prosper RA (Belgische Dreef). Verderop links, bij een electriciteitshokje en een bruggetje, kasseiweggetje LA nemen, wordt snel een modderige aardeweg. Aan het eind door opening in de Nieuw-Arenbergdijk gaan en straat LA nemen. U komt uit in het gehucht Saftingen.*

De Prosperpolder is nauwelijks anderhalve eeuw oud, het dorpje **Prosper (punt 6)** is dus nog vrij jong. De neogotische St-Engelbertuskerk dateert van 1910.

Aan de Belgische Dreef krijgt u rechts nog eens een mooi zicht op de Prosperhoeve. Maar wij gaan hier via een lange aardeweg het ruime veld van de Prosperpolder in. Voor ons zien we de Nieuw-Arenbergdijk met rechts het gehucht Oude Sluis. Links de Zoetenberm, die net zijn bocht naar het zuiden gemaakt heeft. Deze akker ten westen van het voormalige Doel-eiland bestond twee eeuwen terug nog uit schorren en slikken.

Aan het eind gaan we via een *opril* door de **Nieuw-Arenbergdijk**. Deze dijk is iets ouder, van 1788, en de verkeersweg ligt er niet op maar naast. De Nieuw-Arenbergpolder rechts grenst aan de andere kant aan de eeuwenoude zeedijk, zo'n anderhalve km verder.

Als u bij de Zoetenberm in **Saftingen (punt 7)** gekomen bent, ligt recht voor het eiland Doel aan uw voeten. Aan de einder links ligt de kerncentrale, meer naar rechts ziet u Doel-dorp en de Scheldedijk. Met wat geluk kan u er de schouw van een of andere oceaandreus zien passeren. Tussenin ligt de symmetrische Doelpolder, doorsneden door rechte straten en grachten, met hier en daar een grote boerderij. Op uw rechterhand loopt de Zoetenberm verder tot bij het Fort Liefkenshoek, het zuidelijkste punt van het eiland.

Route: *In Saftingen neemt u de kassei LA. Na 750 m gaat de weg van de dijk af en loopt aan de rechterkant verder. Een halve km verder steekt een grotere weg de dijk over: wij blijven hier RD de kassei van de Zoetenberm volgen tot bij het kruispunt in Oude Doel.*

Dit deel van de Zoetenberm, in prachtige kassei, ziet er nog uit als een halve eeuw geleden. Alleen de bomenrijen zijn verdwenen. Alles ademt hier rust en ruimte uit. Dijken als deze hebben al lang geen waterbeschermende functie meer, reden waarom men ze *slaperdijken* noemt. Maar ze hebben des te meer nut als nestgelegenheid, schuilplaats, voedselgebied en migratieweg voor heel wat wilde dieren en planten. In het gehuchtje **Rapenburg (punt 1)** gaat de weg van de dijk af en loopt benedendijks verder. De dijk wordt hier als weide gebruikt, er is ook jonge beplanting te zien. Verderop passeren we nog een reeks mini-huisjes tegen de dijk aangeplakt. Daarna steekt de Westlangeweg via een *opril* de Zoetenberm over. 't Is een van de twee kaarsrechte wegen die de Doelpolder van noord naar zuid doorkruisen. Hier in de kop van de Doelpolder is de Zoetenberm weer op zijn mooist. Ook hier zijn de bomenrijen gekapt, maar er zijn splinternieuwe boompjes geplant. Links heeft u een goed zicht op Prosper en de grote fruitplantage ervoor. In de Prosperpolder ziet u de St-Jozefs- en St-Antoniushoeves en erachter de Hedwigedijk. Met een beetje verbeelding kan u zich inbeelden hoe de eerste inpolderaars hier, vele eeuwen terug, lage dijkes opwierpen tussen rivierarmen, krekken en schorren.

De eerste dijkes

In de 10de eeuw vestigen de eerste bewoners zich in het uitgestrekte schorren- en slikkengebied tussen Kieldrecht en Saaftinge. Het water rolde tweemaal per dag over het gebied, alleen enkele eilandjes bleven droog.

Om van de ene nederzetting naar de andere te kunnen gaan, gooiden ze kleine dammetjes op. Die eerste dijkes hadden geen waterkerende functie, het waren louter droge voetpaden.

Route: *Bij het kruispunt in Oude Doel gaan we RD, het smalle straatje in dat op de dijk loopt. Even verder gaan we rechts de dijk af en volgen de betonweg LA. Waar die naar rechts draait, gaat u schuin links de Scheldedijk op.*

Na de overstroming van Saaftinge in 1570 was **Oude Doel (punt 2)** een eiland, alleen bereikbaar via een dijk. Vanouds is dit grensgehucht ook een smokkelnest. Begin 20ste eeuw moesten runderen uit Nederland een week in quarantaine in Hulst, vooraleer ze België binnenmochten. Wie ze wilde invoeren moest bij een douanepost op de dijk in Oude Doel zijn 'veebewijs' halen. Veel mensen leefden toen van de veesmokkel; het gehucht telde ooit zeven café's.

We lopen even tussen de typische dijkhuisjes. Vanaf hier wordt de Zoetenberm weer als weide gebruikt, beplant met populierenrijen als in vroeger tijden. Waar hij op de Scheldedijk botst, zien we goed het hoogteverschil tussen de 17de-eeuwse dijk en de moderne dijk op Deltahoogte.

Fietsroute

Route: *U kan uw wagen achterlaten bij de kerk van Doel. Neem de straat die naar de Schelde leidt (Camermanstraat). Aan het eind RD door de dijk naar het haventje. Daar LA volgen en verderop het asfaltpad bovenop de dijk oppikken. Een paar 100 m voorbij de molen, links de dijk afrijden en de weg volgen die rond de kerncentrale gaat.*

De naam *Doel* zou *'uitgegraven zandhoop'* betekenen. In elk geval lagen hier in de middeleeuwen enkele minuscule eilandjes in de kilometersbrede zeearm die we vandaag kennen als de Schelde. De Doelpolder werd pas in 1567 aangelegd en het dorp in zijn huidige vorm ontstond in dezelfde periode. Het stratenplan is een vroeg staaltje van urbanisatie: vier straten loodrecht op de Schelde, drie parallel. Het dambord is nog exact hetzelfde als op een kaart uit 1614.

Het **Hooghuis** links van de kerk dateert uit de beginperiode. Naar verluidt zou Helène Fourment, de minnares van P.P. Rubens, er gewoond hebben. Het neogotische kerkje van O.L.V.-Ten Hemelopneming werd begin jaren '90 gesloten wegens instortingsgevaar. Ondanks het doodsverdict over Doel is het in 1998 nog prachtig gerestaureerd, met geld van de Vlaamse regering.

De Camermanstraat leidt naar de dijk. Nr. 16 is het oud huis van missionaris Petrus Camerman, in de linker muur zit een kanonbal die de furieuze Spanjaarden er vier eeuwen geleden inschoten. Op de hoek met de Vissersstraat vindt u het oud gemeentehuis.

Vanop de dijk kan u rechts de werken aan het Deurganckdok observeren. Waar de Schelde een bocht naar links maakt, komt straks het beruchte containerdok waarvoor Doel misschien moet verdwijnen.

Achter de dijk ligt het alleraardigst Scheldehaventje, waar in de zomer het veer naar Lillo aanlegt. Wat verder op de dijk staat de oude molen, ook al uit 1613.

Wat verder moeten we de dijk verlaten, maar u ziet hoe hij voortloopt tussen de **kerncentrale** en de rivier. Een hoge afsluiting sluit de dijkweg af. Doodjammer, de wandeling langs de centrale en het Paardenschor is

bijzonder mooi. Wij moeten helemaal rond het Electrabel-complex fietsen, langs een nieuw aangelegde weg.

Route: *Bij het rond punt LA nemen. Even verder, waar de baan naar links wegdraait, de oude straat RD nemen. Op het kruispunt met de Oostlangeweg, deze oversteken en RD de Lindenhofstraat volgen. Na 800 m, bij een T, RA nemen (Westlangeweg), en even verder LA (Rapenburg-Klein). Komt uit op een dijk, d.i. de Zoetenberm.*

Wegen in de polders, een revolutie

Doel was eeuwenlang een ingepolderd eiland, de enige uitweg was over het water. Boerderijen lagen langs kreken of grote watergangen (*killen*) en voerden hun producten per schip naar Kallo.

De dijken - en dus ook de wegen daarop - waren eigendom van het polderbestuur. Dat hief tot de eerste wereldoorlog tol op het verkeer.

Pas in de 19de eeuw deed voor het eerst een vorm van verharding zijn intrede in de polder: de kassei. De straten van Doel-dorp werden ermee verhard, én twee verbindingen met de buitenwereld: de weg naar Kallo (1839) en de weg naar Kieldrecht (1847).

Dit was een echte revolutie. De rijke polderboeren konden eindelijk genoeg knechten uit het Waasland aantrekken om hun gronden te bewerken. Dank zij de verharde wegen kwamen meer mensen zich hier vestigen. Toen in 1905 de stoomtramlijn Doel-Kieldrecht open ging, stond Doel voor het eerst in een normale verbinding met de buitenwereld.

De binnenwegen op het eiland werden na de inpoldering in de 17de eeuw op een symmetrische manier aangelegd, en zijn nog steeds dezelfde. Zo vinden we op de kaart van Sanderus uit 1614 o.m. de Oostlangeweg, de Westlangeweg en de Verkortingsdijk terug. Eeuwenlang waren het niet meer dan karresporen tussen twee bomerijen. Van de herfst tot het voorjaar waren ze onbruikbaar. Zij werden pas in de jaren 1970 gebetonneerd.

Ook de brede weg naar de kerncentrale is nieuw. Hij gebruikt eerst een stukje van een polderweg die het *eiland Doel* van west naar oost doorsnijdt, en buigt dan naar links. Op dat punt volgen wij rechtdoor de Lindenhofstraat, één van de drie kaarsrechte oost-westwegen die samen met de twee noord-zuidwegen het dambordpatroon van de Doelpolder vormen.

Even verder kruisen we de eerste noord-zuidweg (Oostlangeweg) en volgen verderop even de tweede (Westlangeweg). De percelen zijn symmetrisch bemeten, zelfs de afwateringsgrachten passen in het dambordpatroon. Elk plekje is gebruikt. Hier en daar ligt een grote hoeve. U rijdt midden door het voormalige eiland en kan vanop uw zadel de doorsnede meten: links ziet u de Zoetenberm, rechts de Scheldedijk.

Route: Van punt 1 tot punt 4: *Benedendijkse weg RA volgen. Waar een grotere weg de dijk overgaat, RD de kassei van de Zoetenberm blijven volgen. Bij het kruispunt in Oude Doel gaan we RD, het smalle straatje dat op de dijk loopt in. Even verder gaan we rechts de dijk af en volgen de betonweg LA. Waar die naar rechts draait, rijdt u schuin links de Scheldedijk op. Boven LA het geasfalteerde dijkpad volgen. U passeert het haventje van Oude Doel en komt bij de betonnen toren van de Schelderadarketen.*

Vanaf **Rapenburg**, een miniscul gehuchtje aan de rand van de Doelpolder, volgen we de wandelroute (toeristische beschrijving zie aldaar bij de **punten 1, 2 en 3**).

Route: Vanaf punt 4: *Bij de Schelderadartoren gaat het asfaltpad links de dijk af en loopt binnendijks voort (Lignestraat). U passeert links de Engelbertstraat en vervolgens een spuikommetje, waarna de binnendijkse weg 90° naar links draait. Zo'n 1,5 km verder LA de Hedwigestraat inrijden (bordje Doel-Ecoroute).*

Ter hoogte van de **Schelderadartoren (punt 4)** ziet u recht voor een ijzeren grenspaal op de dijk: daar begint Nederland. U ziet hoe de zeedijk verderop een scherpe bocht naar links maakt, parallel met de beruchte Scheldebocht van Bath. Dit is het punt waarop de Schelde voorgoed naar de Noordzee draait. Iets voorbij de bocht kan u de dijk oprijden, en daar krijgt u een schitterend panorama: vooraan de Selenapolder, daarachter het uitgestrekte schorregebied van het Verdrongen Land van Saaffinge, tegen de Schelde aan de Schaapskooi. Bij goed weer ziet u zelfs Bath op de rechteroever liggen.

Route: *De Hedwigestraat kruist de Engelbertstraat, en steekt daarna kruiselings de Hedwigedijk over. Aan de andere kant kassei meevolgen naar links (Carolusstraat) tot bij het kruispunt waar café-taveerne De Schoof ligt. Hier RA de Hertog Prosperstraat in en volgen tot op de hoogte van de kerk van Prosper, en LA (St-Engelbertusstraat) tot bij kerk.*

De Hedwigestraat voert ons dwars door de **Hertogin Hedwigepolder**. Hij ziet er authentieker uit dan de polders aan de Belgische kant. De polderwegen zijn hier nog echt dreven, in de akkers staan zelfs kleine bosjes. Hier en daar zijn zelfs jonge boompjes aangeplant.

Deze polder is nog jong. Sinds de Antwerpenaars in 1584 de dijken van Saafdinge doorstaken om de Spaanse aanval af te slaan, had de Westerschelde hier vrij spel. Pas in 1907 polderde hertog Prosper van Arenberg dit gebiedje weer in. Ondertussen hebben de Nederlanders plannen om, na de Selenapolder, ook de Herwigepolder weer te *ontpolderen* en als waterbergkom te gebruiken. Daarmee willen ze het verder dichtslibben van het Verdrongen Land van Saafdinge tegengaan.

De april, een gat in de dijk

Een oude techniek bij de dijkenbouw is de *opril*, in het Waasland ook *april* of *aperel* genoemd. Dit is een weg die schuin tegen de helling van een dijk oploopt met de bedoeling hem over te steken. Heeft het woord, zoals de maand *april*, iets te maken met het Latijnse *aperire* (openen)? Of met *ril*, een dialectwoord voor een schuin omhoog lopend pad? In elk geval is een *opril* een opening in de dijk, voor een weg maar ook voor de doorgang naar een haventje.

Aan het eind van deze polder steken we de schilderachtige **Hedwigedijk (punt 5)** over via een *opril*, een weg die de dijk schuin kruist. De **Prosperpolder** waarin we terecht komen, werd zeven eeuwen geleden al eens ingepolderd. Hij heette toen *Luyspolder*, maar de zee palmde hem telkens weer in. Dezelfde hertog van Arenberg polderde het gebied in 1846 weer in.

Het zou wel eens kunnen dat er binnenkort opnieuw water in deze polder staat. De Vlaamse regering wil er immers een "agrarisches gebied met speciale natuurwaarden" van maken, als compensatie voor de natuur die rond Doel vernietigd wordt. De akkers moeten dan wijken voor krekens en natte weilanden.

De Carolusstraat voert ons tot bij de Hertog Prosperstraat, de centrale verkeersas in deze polder. Links ziet u de St-Antonius- en de St-Jozefshoeves en recht voor het huizenrijtje van Oude Doel op de Zoetenberm.

Route: Bij kerk RA (Belgische Dreef). Volgen tot bij T, daar LA (Petrusstraat), en volgen tot bij Nieuw-Arenbergdijk. Net ervoor linkse weg over dijk nemen en aan andere kant LA benedendijkse weg inslaan (Muggenhoek). Volgen tot bij T, d.i. de Zoetenberm, RA nemen door het gehucht Saafdinge.

Het dorpje **Prosper (punt 6)** is niet ouder dan zijn polder; de neogotische St-Engelbertuskerk dateert van 1910. Aan de Belgische Dreef verderop krijgt u rechts een mooi zicht op de majestueuze Prosperhoeve, één van de vier hoeven die hertog Prosper er liet bouwen. Toen er nog geen dorp was, werd hier de mis gelezen. Het vierkante complex heeft een mooi woonhuis, verschillende schuren en een maalterij, en is beschermd.

Via de Petrusstraat komen we aan de westkant van het voormalige eiland Doel terecht; links heeft de Zoetenberm net zijn bocht naar het zuiden gemaakt. Waar we rijden lagen twee eeuwen terug nog schorgronden en een lange kreek.

Een dijk, een pad

Waterkerende dijken mogen nooit afgesloten worden, aldus de dijkenwet. Douaniers en onderhoudswerkers moesten er steeds over kunnen. In de Atlas der Buurtwegen staan zulke dijken aangeduid als voetpad (*sentier*).

Om toch schapen op de dijken te kunnen laten grazen, plaatste men vroeger een afsluiting met een draaimolentje in, zodat voetgangers door konden. In Nederland bestaat dit systeem nog steeds.

In het Waasland echter zijn de meeste landinwaartse dijken, vooral die waar geen verharde weg bovenop loopt, afgesloten en onbruikbaar voor wandelaars of fietsers. De verkeersweg loopt dan meestal benedendijks.

In het gehucht **Oude Sluis** steken we via een *opril* de **Nieuw-Arenbergdijk** over. Hij is iets ouder, van 1788, en de verkeersweg ligt hier niet op maar naast de dijk. De Nieuw-Arenbergpolder rechts grenst aan de andere kant aan de eeuwenoude zeedijk, zo'n anderhalve km verder.

Als u bij de Zoetenberm in **Saafdinge (punt 7)** gekomen bent, ligt recht voor het *eiland Doel* aan uw voeten. Aan de einder links ziet u de kerncentrale, meer naar rechts Doel-dorp en de Scheldedijk. Met wat geluk kan u er de schouw van een of andere oceaanreus zien passeren. Tussenin ligt de symmetrische Doelpolder, doorsneden door rechtlijnige straten en grachten, met hier en daar een grote boerderij.

Route: Een km verder LA de Engelsesteenweg inslaan (wegwijzer Doel). Opgepast, dit is een drukke straat en het geplande fietspad is er nog niet. U kruist de Westlangeweg en bij het kruispunt met de grotere Oostlangeweg rijdt u rechtdoor naar het dorp. Bij de dorpskom eerste RA nemen (Hooghuisstraat) tot bij kerk.

Saftingen is een typisch dijkgehucht. Langs beide kanten van de Zoetenberm zijn hoeves en woonhuisjes gebouwd, soms zelfs tegen de dijkflank. Let op het benedendijkse kasseistraatje dat de huizen onderaan de dijk bedient.

Bij de afslag van de Engelsesteenweg loopt de dijk verder onder de naam Hogendijk. Eeuwenlang liep hij tot bij het Fort Liefkenshoek, het zuidelijkste punt van het Doel-eiland. Maar de voorbije decennia werd hij doorbroken voor de havenuitbreiding, het Doeldok (in de verte te zien) en het toekomstige Deurganckdok. De **Engelsesteenweg** is één van de drie west-oost-wegen in de Doelpolder. Nu is het een drukke verbinding van Doel-dorp naar Kieldrecht. Links is al lang een strook land gereserveerd voor een fietspad, maar de overheid talmt met de aanleg ervan.

De steenweg kruist de Westlangeweg en de Oostlangeweg, de twee noord-zuid-verbindingen. Het kruispunt met de Oostlangeweg heet nog steeds *De Bareel*; hier hief het polderbestuur tot begin 20ste eeuw tol op alle verkeer naar Doel. Wij rijden het dorp gratis binnen.

Vrijstaat Doel

Van 1567 tot 1609 voerden de Spanjaarden een lange, bloedige oorlog tegen de Nederlanden. Doel, aan de Schelde en tussen Antwerpen en het Noorden, lag zowat in het middelpunt van de orkaan. Als het Noorden bij het Twaalfjarig Bestand (1609) soevereiniteit verwerft, wordt het grotendeels protestantse Doel - op papier - deel van de Republiek. In de praktijk echter is het een niemandsland. Niemand heft er belastingen en vele inwoners leven van de smokkel. De vrijheid duurt twee eeuwen, tot de Fransen in 1792 de Oostenrijkse Nederlanden binnenvallen. Zij lijven Doel weer bij het zuiden in.

Praktische info

Lengte	Wandelroute: 10 km Fietsroute: 19 km
Vertrek	Wandelroute: de Scheldedijk ter hoogte van Oude Doel, d.i. even voorbij de kerncentrale Fietsroute: kerk van Doel-dorp
Kaart	NGI 1/25.000, nr. 7/5-6
Toeristische info	Dienst Toerisme Beveren, Grote Markt 2, 9120 Beveren-Waas, tel. (03) 750 15 80, fax (03) 755 61 76.
Fietsverhuur	Kerncentrale Doel, tel. (03) 202 20 50 (gratis)
Goed om weten	Op het wandeltraject is geen winkel of café te vinden.